

**Pécsi Tudományegyetem
„Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola**

Maárné Molnár Csilla

**A Kaposvári Állami Gimnázium diákjai
(1870 - 1910)**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

**Témavezető:
Gécsi János habilitált egyetemi docens (PhD)
Nagy Péter Tibor egyetemi tanár**

**Pécs
2009**

Bevezetés

Egy Somogy megyei, több mint 200 éves megyeszékhelyi gimnázium működésének négy évtizedét vizsgálom értekezésemben. Nemcsak társadalomtörténeti, oktatástörténeti vonatkozásban, hanem történetpszichológiai szempontból is végigkísérem a kiválasztott évtizedeket a tanárok és diákjaik korabeli életének felidézésével.

A vizsgált iskola életében a 19. század közepén volt egy nagyobb fordulópon, amikor felmerült annak a lehetősége, hogy megszüntetik, vagy átalakítják más jellegű intézménnyé. A különböző helyi érdekek harca alakult ki, végül az erősebb tábor győzedelmeskedett, s kívánságuknak megfelelően megmaradt a gimnáziumi forma. A többiek kénytelenek voltak beletörödni a helyzetbe, és más tanulási alternatíva híján alkalmazkodni a számukra nem éppen optimálisnak vélt helyzethez.

Dolgozatomban széles körű levéltári és könyvtári-helytörténeti kutatómunkával igyekeztem megkeresni a forrásokat, valamint megteremteni az alapokat ahhoz, hogy a dualizmus időszakára vonatkozóan a kaposvári és somogyi történéseket az oktatás és a társadalmi környezet kapcsolatának történeti kutatása révén a kaposvári gimnázium anyagaival kiegészítsem, teljesebbé tegyem.

A dolgozat felépítése

Dolgozatom kezdő részében azt az elméleti keretet vázolom fel, melybe a témám ágyazódik, majd a következőkben a történeti előzmények kapcsán a probléma és a hipotézisek megfogalmazására kerül sor. A negyedik fejezetben a vizsgálatok során alkalmazott módszereket mutatom be, az ötödikben Somogy megye és Kaposvár város gazdasági, társadalmi sajátosságait, melyek előhívták az iskola megalapítását és működtetését.

A hatodik rész a korabeli intézmény életéről szól, megvilágítva a helyi sajátosságokat. A következő fejezet az akkori „Somogy” című hetilap gimnáziumról szóló tudósításainak elemzésével, a nyolcadik az iskolai értesítőkkal - mint az iskolai belső híradások legfontosabb tényezőjével foglalkozik.

Ezek után következik a gimnazisták társadalmi helyzetének és tanulmányi eredményének névkönyvek alapján történő vizsgálata, ennek részeként a végzett diákok további pályafutásának bemutatása, összevetve apjuk-gyámjuk foglalkozásával.

A továbbiakban a három részvizsgálat megállapításait hasonlítom össze, majd a gimnázium közismertté - a város életének kiemelkedő személyiségévé - vált diákjainak áttekintésére, végül a hipotézisek teljesülésének számbavételére kerül sor (a 10-11-12. fejezetekben)..

A kutatás célja

A vizsgálatok célja az volt, hogy Kaposvár város és Somogy vármegye kiegyezést követő időszakában legjelentősebb középiskolája diákjainak társadalmi háttérét, életpályájukban az iskola szerepét felderítsem. Ennek kapcsán választ kapjak arra a kérdéskörre, mely azt kutatja, helyes volt-e az a döntés, melynek következményeként a város és a megye ifjúsága számára az egyetlen helyi középfokú iskolázási lehetőség a gimnázium volt, valamint a kiegyezés utáni évtizedek lehetőségeinek kihasználásához ez az iskola, mint a társadalmi mobilitás legfőbb helyi csatornája mennyire tudott hozzájárulni.

Alkalmazott módszerek

Kutatásom alapját elsődleges írásos források, a korabeli névkönyvek, értesítők, emlékönyvek, jegyzőkönyvek, főispáni iratok és levelek, valamint a helyi sajtónak a gimnázium életével kapcsolatos anyagainak rögzítése, tartalmának elemzése jelentette. Emellett másodlagos források vizsgálata révén, neveléstörténeti-szociológiai szakirodalom tanulmányozásával, összehasonlító-elemző stratégiával igyekeztem megtalálni az összefüggéseket.

A gimnázium korabeli életének megközelítésekor a feltáró munka kapott prioritást, mivel - feltételezésem szerint – a beiratkozott tanulók adataiból megfelelő következtetéseket lehet levonni a különböző társadalmi rétegekhez tartozó lakosság oktatáshoz fűződő viszonyáról, és ebből következően a mobilitási lehetőségek érvényesítéséről.

A Somogy vármegyére vonatkozó anyagot korabeli dokumentumokra támaszkodva levéltári és könyvtári, helytörténeti kutatómunkával tártam fel.

A Somogy Megyei Levéltárban meglévő forrásokból, a névkönyvekből nyert információkat a Megyei Könyvtárban található értesítőkönyvek információi, valamint a „Somogy” című hetilapnak a vizsgált évtizedekre vonatkozó anyagai megfelelően egészítették ki. Ebben a sajtóorgánumban a 19. század végén rendszeresen publikáltak a gimnázium pedagógusai is, így az írásokban fellelhetők azok a problémák, javaslatok, viták, melyek foglalkoztatták a vizsgált témával kapcsolatban a közvéleményt. A cikkek anyagának feltárása igen fontos információkat jelentett, nagyobb rálátást tett lehetővé az iskola életére. Emellett jellemző az adott korra az a felfogás is, ahogy az írások szerzői megszólaltak, hiszen az általuk leírtak egyben a korszak üzenetei. Az aktuális hírek közt rendszeresen kaptak helyet a megye egyik legjelentősebb intézményének, a megyeszékhely egyetlen gimnáziumának sorsával foglalkozó anyagok. Kedvező lehetőség volt az írások tartalomelemzéses vizsgálata, mivel évtizedeken keresztül követhető a kiválasztott témával, a gimnázium sorsával kapcsolatban a közvélemény vélekedése, a megítélés esetleges változása. Természetesen figyelembe kell venni, hogy az ilyen

jellegű anyagok tömeg- és réteggigényeket elégítettek ki, előfordulhatott, hogy bizonyos híreket eltúlozva, másokat elhallgatva közvetítették az információkat.

Az iskola működésével, a diákság életével kapcsolatos híradások elénk tárták a vizsgált negyven esztendő (pontosabban negyvenegy évfolyam) legfontosabb történéseit, általuk felderíthető volt az intézmény életének egyik igen fontos szakasza, a dualizmus időszakának jelentős periódusa. A tartalomelemzéses vizsgálat során (mely eljárással az adatok összefüggésrendszere, a közlemények sajátosságai alapján módszeres, objektív és megismételhető eljárással olyan következtetéseket vonunk le, melyek az üzenetek szerkesztettségéből olvashatók ki), a hetilap 1870 és 1910 között megjelent valamennyi számából a vizsgált iskoláról közölt összes - bármilyen terjedelmű - híradást feldolgoztam, ennek során 684 ilyen témájú írást találtam. Az elemzés érdekében tartalmukat kategorizáltuk.

A kategorizálást két kódoló végezte egymástól függetlenül, a feldolgozott témaköröket soroltuk be 36 kategória valamelyikébe nem mechanikus, hanem értelmezéssel járó módszertani lépésként. Az egyező véleményezések alapján történt meg a végleges struktúra kialakítása. Miután a rendszer felépítéséhez minden, az iskola életével foglalkozó adatot besoroltunk, tovább bontottam valamennyi kategóriát pozitív-negatív előjelűre, amely arra a viszonyulásra utalt, amilyen módon megemlítette az újságcikk az adott témát. Ebből a véleményből, állásfoglalásból lehetett következtetni a korabeli értékelésre, a gimnázium megítélésével kapcsolatos valódi felfogásra.

A kategóriarendszer felépítése a következő szempontok alapján történt:

- a kategóriák megalkotásakor a gimnázium helyzetéről nyújtott kép feltárható a tevékenységekre és a működésre vonatkozó információk kigyűjtésével és csoportosításával,
- fontos szempont a tanulók anyagi körülményeivel, a tanulmányi követelményeknek való megfelelésükkel foglalkozó vélemények rögzítése,
- szükséges elkülöníteni a rendszerben az informatív és a véleményeket tükröző adatokat.

További kategóriák beállítása technikailag kezelhetlenné tette volna az eljárást. A kvantitatív adatok ilyen formában a gimnázium életével kapcsolatos megítélés tendenciáját mutatták meg, mely a továbbiakban minőségi elemzéssel vált értelmezhetővé.

Az újságcikkek feldolgozásával az iskola általános megítélésének feltérképezése mellett azt igyekeztem kideríteni, szerepelt-e az írásokban utalás a gimnáziumba járó tanulók anyagi (társadalmi) helyzetére vonatkozóan, s keletkeztek-e híradások arról, hogy a különböző helyzetű, eltérő képességű diákok mennyire tudtak megfelelni a gimnázium elvárásainak.

Az újságcikkeken kívüli forrásanyagok teljes körű feltárását nehezítette, és egyben le is szűkítette az a tény, hogy az iskolai anyagok közül számos névkönyv, értesítőkönyv megsemmisült, s a bejegyzések helyenként hiányosak voltak.

A forráskritika kiemelt jelentőséggel bírt a munka során. Ennek biztosítására szolgált a három forráscsoport elkülönítése, s többszörösen is törekedtem az adatok valódiságának, megbízhatóságának ellenőrzésére. Ezek hitelességét illetően azt is szükséges megjegyezni, hogy bár a névkönyvek bejegyzéseit az osztályfőnökök tették, a beiratkozáskor a hivatalos dokumentumokkal együtt a tanuló atyja, anyja vagy gyámja, esetleg annak valamely megbízottja kíséretében jelent meg a gimnázium igazgatóságánál. Ez a tény erősíti a felállított adatbázis megbízhatóságát. Forráskritika tárgya annak megállapítása, hogy az adatok között a legtöbb esetben nem szerepelt a gimnáziumból való távozás körülményének pontos meghatározása, akár csak a későbbi évfolyamokra való érkezés oka, valamint tájékoztató bejegyzés a kimaradó diákok további terveire vonatkozóan.

A diákok rekrutációjával kapcsolatos feltevéseim igazolásához, ill. elvetéséhez a kaposvári gimnázium kiegészítés utáni időszakára vonatkozóan a beiratkozott tanulók adatait vizsgáltam meg - többféle fontos változó alapján. Kutatásom több összefüggésben elemzi a diákok nevének nemzeti jellegét, születési helyüket (megyei besorolással), a beiratkozási év alatti lakóhelyüket, az apa (vagy a gyám) foglalkozását, a diákok felekezeti összetételét, tandíjmentességüket, valamint tanulmányi eredményüket. Az anyagok gyűjtésénél a forrásokat, azok fellelhetőségét és hozzáférhetőségét is számításba kellett vennem.

Az időbeli keret meghatározásánál elsősorban a történelmi és neveléstörténeti sajátosságokat figyelembe véve, a szakirodalom periodizáció-váltásait és a forrásadottságokat is átgondolva a kutatás időkereteit tágabb értelemben a 19. század végében, a századfordulóban, pontosabban az 1870 és 1910 közötti időszakban jelöltem meg.

Ennek megfelelően az elemzés alapjául szolgáló dokumentumok, a fellelhető 1870 és 1910 közötti névkönyvek szerint (az 1881. évi kötet nem maradt fenn) 3761 kaposvári gimnáziumi tanuló adatait gyűjtöttem össze. Nem vállalhattam a források teljes körének feltárását, ezért az iratok vizsgálatában kizárólag a kaposvári levéltárban, kéziratárban és megyei könyvtárban a gimnázium négy évtizedére vonatkozó anyagok vizsgálatára szorítkozhattam. A későbbi évtizedeket érintő anyagok feldolgozása, a teljes feltárás kapcsolódó kutatások tárgyát képezheti.

A névkönyvek alapján felállított adatbázisban szereplő elemek öt kategóriába sorolhatók:

1. A diákok személyére és családi hátterére vonatkozó adatok: név, felekezeti hovatartozás, tandíjmentesség, az apa/gyám foglalkozása és az ezekből képzett változók (a tágabb-szűkebb foglalkozási besorolás, az apa feltételezhető iskolai végzettsége, az alkalmazói szféra).

2. A településekre, megyékre vonatkozó adatok (a tanuló születési helye, lakóhelye).
3. Az időpontokra vonatkozó adatok (a diák születési ideje, beiratkozási éve).
4. A tanulmányokra vonatkozó adatok (az esetleges kimaradás évfolyama, oka, a tantárgyi osztályzatok átlagai, a végbizonyítvány megszerzésének ténye).
5. A tanulmányokat követő állapotok (a diák későbbi foglalkozása, későbbi lakóhelye).

A személyenkénti független változók száma 16.

Feldolgozó módszerem egyrészt a diákság adataira vonatkozó statisztikai elemzés volt (SPSS 13.0 statisztikai program segítségével), másrészt az írásbeli dokumentumok (folyóiratcikkek) tartalmának elemzése, melyek révén azt igyekeztem kideríteni, mennyire volt indokolt a gimnázium működtetése az említett időszakban Kaposváron, hogyan alakult a tanulói összetétel, milyen volt az iskolázás eredményessége és mobilizációra gyakorolt hatása.

A dolgozat adatbázisainak felhasználása

A három vizsgált részterület (a korabeli újságcikkek, gimnáziumi értesítők és névkönyvek) elemzése alapján sikerült azokat a jellemzőket összegyűjteni, amelyek igazolták azt a felvetést, miszerint nem a gimnázium, hanem esetleg egy reáliskola, egy vegyes tanoda megfelelőbb lett volna a környék gyermekeinek iskoláztatásához a társadalmi, kulturális összetevőket ismerve, s bizonyították, hogy a gimnázium elvégzése igen nagy terhet okozott bizonyos társadalmi csoportok képviselőinek. Mindegyik területen tapasztalható volt ugyanazon két fő probléma jelentkezése.

Az anyagi helyzetet illetően a Somogy című hetilap hasábjain megjelent híradások azt érzékeltették, hogy a diákság számottevő részének családja számára komoly gondot jelentett az iskoláztatás, ennek enyhítésére folyamatosan szerepeltek felhívások arra vonatkozóan, hogy adakozzon a lakosság tehetősebb része, vegyenek részt jótékonyági rendezvényeken, ahol felajánlásokat tehettek a gyermekek részére, ruhákat gyűjtöttek a rászorulóknak. Rendszeresen beszámoltak a gyűjtések, adományozások eredményeiről, név szerint, az adott összeg feltüntetésével felsorolták, s megköszönték az adományokat. Kulturális rendezvényeket is szerveztek a tanárok és a diákok, hogy némi pénzüsszeget szerezhessenek a tanulók részére. A híradásokból kiderült, hogy a tandíj-kötelezettség ténye komoly befolyásoló tényező lehetett a gimnáziumi tanulmányok folytatásában, ez nehezítette az iskoláztatást. A Tápintézet létrehozása is a szegény tanulók megsegítése miatt történt.

Az értesítők bejegyzései ugyancsak hasonló gondokat támasztottak alá: pl. a Tápsegélyegylet működése, a befolyt adományok, a segélyezettek névsora, a tandíjmentesség adatai, az Ifjúsági Segítő Egyesület helyzete, a „Köztartás” ténye mind-mind azt jelezték, hogy a diákok támogatásra szorultak.

A névkönyvek adatai szintén megerősítették a szülői foglalkozási összetétel feltételezhető anyagi háttérével, a tandíjmentességre jogosult tanulók jelentős számával, a kimaradások magas arányával az említett helyzetet. A gimnázium elvárásainak, a tanulmányi követelményeknek való megfelelés nehézkes mivoltát jelezték az újságban a tanári kar szigorúságáról, a diákságot túlterhelő tanrendszerről, a nehezen teljesíthető vizsgarendszerről, az érthetetlen, megtanulhatatlan tankönyvekről, a gyakori bukásokról szóló írások. Az értesítőben szerepeltek valamennyi tanuló érdemjegyei és az érettségi vizsgálatokra vonatkozó eredmények, melyekből kiderült, milyen sokan nem tudtak megbirkózni a feladatokkal, elvárásokkal, ezért osztályismétlésre, kimaradásra kényszerültek. A névkönyvekből a tanulók osztályzatai, a gyenge érdemjegyek alapján vált érthetővé a bukások, a kimaradások magas száma.

A hipotézisek és igazolódásuk

Az adatbázisok feldolgozása és elemzése után hipotéziseim igazolódása vagy elvetése a következőképpen foglalható össze.

1. Feltevésem szerint a gimnázium eredeti funkciója (a felsőfokú tanulmányokra való előkészítés, mely a magasabb társadalmi rétegek iskoláztatását szolgálta), és a beiskolázott diákok társadalmi helyzete között nagymértékű eltérés mutatkozhatott. - A hipotézis igazolódott, mivel az iskola diáksága elsősorban a középosztály és az alsó-középosztály gyermekeiből tevődött össze, mely nem egyezett az iskola alapítóinak eredeti szándékával.
2. Várhatóan a gimnázium rekrutációs bázisának alakulását befolyásolta a diákok családjának társadalmi háttére, az anyagi körülmények. - Az apa/gyám foglalkozása, az anyagi feltétel a diákok tanulmányi sikerességét tekintve erősen befolyásoló tényező volt, a kedvezőbb háttér, az értelmiségi családok kulturális tőkéje az évfolyamokon való előre haladás során előnyt jelentett. Emellett bizonyosságot nyert, hogy a felsőbb rétegek gyermekei kedvezőbb társadalmi helyzetet foglaltak el tanulmányaik befejezése után, viszont a legvagyonosabbak gyermekeinek nagyobb mértékű sikeressége nem volt kimutatható.
3. A végbizonyítvány megszerzésében feltételezhetően megjelent a vertikális intergenerációs mobilitás előnye, vagyis a felsőfokú végzettségűek gyermekei nagyobb arányban jutottak el a végzésig (mivel az elitcsoportok az iskoláztatást státuszcsoportjuk dominanciájának fenntartásaként is kezelték). - Az értelmiségiek, elsősorban a tanárok fiai esetében a családi kulturális tőke érzékelhetően kedvező hatású volt, a magasabb szülői iskolázottság valóban előnyként jelentkezett a gimnázium elvégzését illetően.
4. Vélhetően az alsóbb rétegek fiai közülük többen maradtak ki, kevesebben végeztek (családi környezetük, kulturális tőkéjük kevésbé tudta támogatni tanulmányi eredményeiket), - A feltételezés nem igazolódott, a diákok nagyarányú lemorzsolódásának oka nem minden esetben

gyengébb tanulmányi eredményük vagy családjuk anyagi helyzete volt, sokan eleve rövidebb képzési idő teljesítésére készültek.

5. Feltehetően kimutatható összefüggés a tanuló lakóhelyének gimnáziumhoz való közelsége és a tanulmányi sikeresség között, abból a kiindulásból, hogy a család segítsége, támogatása, a kedvezőbb körülmények megteremtése nagyobb esélyt jelenthetett a jobb eredmények eléréséhez. - A lakóhely gimnáziumhoz való közelsége valóban befolyásolta a tanulási esélyeket, a helybeliek és a somogyiak vonatkozásában a beiratkozáskor érvényesítve előnyös hatását, azonban a végzős osztályig való eljutásban nem volt döntő jelentőségű.

6. A rászoruló diákok tandíjmentessége motiválónak hathatott, tanulmányi erőfeszítéseik nagyobb mértékét eredményezhette, ezáltal nagyobb arányú jelenlétüket a végbizonyítvány megszerzői között. - A feltételezés nem bizonyosodott be, a tandíjmentesség ténye nem vont maga után fokozott erőfeszítést az érintettek részéről a gimnázium elvégzését illetően.

7. Valószínűleg kimutatható összefüggés a diákok társadalmi helyzete és tanulmányi eredményük között, valamint későbbi mobilitásukat illetően. Feltehetően a felsőbb rétegek gyermekei nagyobb arányban jutottak el a felsőoktatási intézményekig, s kedvezőbb társadalmi helyzetet foglaltak el tanulmányaik befejezése után. - A gimnázium a társadalmi mobilitás generálója lett, a hagyományos birtokos/honorációr keresztény felső rétegek tagjai mellé kispolgári családból származó izraelita csoportokat indított el. A legfőbb mobilitási lehetőséget a kisiparosok, kiskereskedők, az alsó-középosztály tagjai közül való kilépés, valamint a tisztviselők, az értelmiség tagjai közé való áramlás jelentette a diákok számára.

Összegzés

A fenti megállapítások arra engednek következtetni, hogy a diákság egy része valóban mintegy „kényszerből” jelentkezett a gimnáziumba, mivel sem családjának anyagi helyzete, sem elemi iskolai felkészültsége, képességei, távolabbi tervei nem tették volna indokolttá, hogy ebben az iskolatípusban folytassa tanulmányait. A kimaradók magas száma miatt egyértelmű, hogy az alsóbb rétegek gyermekeinek nem elsősorban a gimnáziumi képzés jelentette az igazi megoldást. Azonban az a korabeli döntés, mely a gimnázium mellett tette le a voksot, egyes társadalmi rétegek számára mégis rendkívül előnyösnek bizonyult. Az elitképző intézmény társadalmi integrációs funkciója a középosztályok felé közelítő valamennyi csoport számára kedvező helyzetet teremtett.

Megállapíthatóan bizonyos mértékig „vesztesek” lettek azok, akik valamilyen oknál fogva nem tudták befejezni a gimnáziumot, azonban nyertesekké váltak, akik - sokszor nehézségek árán is -, de ezeket vállalva végighaladtak az összes évfolyamon. A nehezebb anyagi körü-

ményeket talán némiképp ellensúlyozni tudták jó tanulmányi eredményükkel, mely tandíjmentességet jelenthetett, és esélyt adhatott az iskola befejezésére.

A tanárok nem kivételeztek senkivel, nem található kimutatható adat arra nézve, hogy az „előkelőbbek” gyermekei jobban szerepeltek volna, mint az alsóbb rétegek fiai.

Így fordulhatott elő, hogy a gimnázium megyeszékhelyi jelenléte olyanok figyelmét is felhívta a tanulási lehetőségre, akik korábban nem is gondoltak volna rá, s olyan diákok is elvégezhettek a gimnáziumot (pl. a napszámos vagy a házaló gyermeke), akik, ha 1850-ben reáliskola vagy vegyes tanoda jött volna létre a mezővárosban, nem valószínű, hogy eljutottak volna egy távolabbi megye gimnáziumába.

Az események ilyen alakulása folytán a nemesi kényszer a feltörekvő rétegeknek hatalmas lehetőséget adott arra, hogy sorsuk kedvezőbb irányba forduljon, érettségig tehessenek, és magasabb szintű hivatást választhassanak. Az 1883-as középiskolai törvénnyel egy időben fogadták el a köztisztviselők minősítését is, ezzel egyértelművé vált a végzettek iránti állami és magángazdasági kereslet növekedése. Az alsóbb hivatalnoki álláshoz a gimnázium negyedik osztályának elvégzését kívánták meg, de az igényesebbeknek magasabb szintig kellett eljutni. Akik vállalták a nehézségeket, az időt, a költségeket és a befektetett energiát, megalapozhatták a jövőjüket, akár négy vagy hat osztályt végeztek el, akár eljutottak az érettségig. Ráadásul az iskolai végzettség, a szellemi tőke mellett jelentős szerepet játszott a diákok későbbi életében az a szocializációs lehetőség, amely annak a kapcsolati tőkének a haszná volt, melyre tanulóéveik alatt gimnáziumi osztálytársaik körében tehettek szert.

A jövőre nézve tanulság lehet, hogy azoknak a szülőknek, akik – bármilyen társadalmi réteghez tartoztak is - megpróbálták előteremteni gyermekeik képzéséhez az anyagi erőforrásokat, buzdították őket a szorgalmas helytállásra, időt és energiát áldoztak az előre haladásukhoz, hosszú távon megtérült a befektetésük.

A múlt történései, tapasztalatai igazolást jelenthetnek arra nézve, hogy érdemes küzdeni a tudásért, érdemes tanulni. A tervezett elitoktatásból a körülmények alakulása folytán Kaposváron a tömegoktatás csírái valósultak meg a középfokú oktatásban. Sokan kaptak lehetőséget a tanuláshoz, sokan éltek is ezzel a felkínált eséllyel.

Az oktatástörténeti kutatás által feltárt tények mindezekon kívül még egy tanulsággal is szolgálhattak. Felhívták a figyelmet a döntéshozók felelősségére, a döntések következményeire, arra a lehetőségre, amikor egy elhatározás gyerekek százainak sorsát változtathatja meg.

A tézisekhez felhasznált irodalom

BORECZKY ÁGNES (2002): *Családtörténet, mobilitás és iskoláztatás*. In: Iskolakultúra, 12. évf. 3. sz. 67.

FERGE ZSUZSA (1984): *Az iskolarendszer és az iskolai tudás társadalmi meghatározottsága*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 106.

FORRAY R. KATALIN (1988): *Társadalmunk és középiskolája*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 121.

GÉCZI JÁNOS (2007): *A magyar neveléstudományi sajtó a 19-20. század fordulóján*. In: Magyar Pedagógia, 107. évf. 1. sz. 57-66.

KANYAR JÓZSEF (1975): *Kaposvár művelődésének kérdései a XVIII-XX. században*. In: Kaposvár – várostörténeti tanulmányok. 6. kötet (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 457-545.

KANYAR JÓZSEF (1978): *Az Entwurf és a dunántúli alsó és középfokú oktatás kérdései*. A székesfehérvári településtörténeti konferencián elhangzott előadások, korreferátumok szövege. Szerk. Farkas Gábor, In: A Dunántúl településtörténete, Székesfehérvár, 180-194.

KANYAR JÓZSEF (1979): *Népiskola és középfokú oktatás a Dunántúlon – különös tekintettel Somogyra (1848-1867)* In: Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv, 10. kötet, (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 175-220.

KANYAR JÓZSEF (1983b): *Somogy középiskolái az Entwurf utáni évtizedekben. (1849-1883)* In: Iskolai Szemle, 4. sz. 58-66.

KARÁDY VIKTOR (1997a): *A középiskolai elitképzés első történelmi funkcióváltása (1867-1910)* In: Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon. Replika Kör, Budapest, 169-194.

KARÁDY VIKTOR (1997b): *A középiskolai piac társadalomtörténeti problémái Magyarországon*. A Zalaegerszegen 1996. szeptember 5-6-án rendezett konferencia előadásai. In: Iskola és társadalom. Zalai gyűjtemény 41. Zalaegerszeg, 9-18.

Karády Viktor (1997c): *Beiskolázás és tanulmányi kitűnőség*. In: Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon. Replika Kör, Budapest, 131-143.

KARÁDY VIKTOR (1997d): *Felekezet, rétegződés és mobilitás: Az egyenlőtlen modernizáció néhány kulcskérdése a magyar társadalomtörténetben*. Akadémiai székfoglaló, 1994. december 7. Akadémiai Kiadó, Budapest, 35.

KELEMEN ELEMÉR (1983): *Középiskolai oktatás a Dél-Dunántúlon a dualizmus korában. A somogyi nevelés múltjából*. In: *Iskolai Szemle*, 4. sz. 54-58.

KELEMEN ELEMÉR: (1994): *Az oktatási intézményhálózat fejlődése és az oktatási vonzáskörzetek alakulása a Dél-Dunántúlon 1868-1914 között*. In: *Századok*, 128. évf. 3-4. sz. 674-707.

KELEMEN ELEMÉR (1997): *Iskolarendszer és társadalmi mobilizáció Magyarországon a 19-20. században*. In: *Iskola a magyar társadalom történetében konferencia a Magyar Tudományos Akadémián* 1996. november 12. Szerk. Balogh László, OPKM, Budapest, 47-59.

KELEMEN ELEMÉR (2005): *Az iskolarendszer és a társadalmi mobilitás a kiegyezéstől (1867-1945)* In: *Iskolakultúra*, 15. évf. 2. sz. 115-119.

KÉRI KATALIN (2001): *Bevezetés a neveléstörténeti kutatások módszertanába*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 107.

NAGY PÉTER TIBOR (2000): *Zsidóság, asszimiláció, iskola-stratégia. (Karády Viktor: Zsidóság és társadalmi egyenlőtlenségek /1867-1945/)*. In: *Iskolakultúra*, 9. sz. 99-101.

Reál- vagy polgári iskolát Kaposvárnak! (1897): In: *Kaposvár*, 66. sz. aug. 23. 1-2.

SASFI CSABA (1998): *Tandíj, elitképzés vagy közoktatás. II. József oktatáspolitikai rendeletei*. In: *Századvég, Nyár*, 9. sz. 133-157.

SZABOLCS ÉVA (1999): *Tartalomelemzés a gyermekkortörténet kutatásában: gyermekkép Magyarországon 1868-1890*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 115.

VÖRÖS KÁROLY (1973): *A magyarországi városfejlődés a dualizmus korában (Különös tekintettel Kaposvár fejlődésére)* In: *Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv*, 4. kötet (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 294.

A szerző témához kapcsolódó publikációi, konferencia-szereplései

Az iskolai fegyelmezés történeti vizsgálata. In: Képzés és Gyakorlat. Kaposvár: KE CSVM PFK, 2005., 3. évf. 2 sz., 36-48.

Az iskolai fegyelmezés neveléstörténeti megközelítése. In: „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 2009., 237-264.

Közlésre elfogadva: *Az iskolai fegyelmezés jellemzői a dualizmus korában.* In: Új Pedagógiai Szemle, 2009.

Közlésre elfogadva: *A kaposvári állami gimnázium működéséről szóló híradások a „Somogy” című hetilapban 1870 és 1910 között.* In: Új Pedagógiai Szemle, 2009.

A fegyelmezés története, különös tekintettel a dualizmus időszakára - előadás
Nemzetközi Neveléstörténeti Konferencia, Ausztria, Fürstenfeld, 2006., október 6-7.

A fegyelmezés pszichológiai-nevelési vonatkozásainak történeti vizsgálata - előadás „Családon belüli erőszak, gyermekbántalmazás” - Dél-dunántúli Regionális Konferencia, Kaposvár, 2007. április 4.

A kaposvári államgimnáziumba 1870 és 1910 között beiratkozott tanulók társadalmi helyzetének és tanulmányi előmenetelének összefüggés-vizsgálata - előadás
Neveléstörténész doktoranduszok I. magyarországi szimpóziuma - Kaposvár, 2007. december 7.

A kaposvári állami gimnázium diákjai (1870-1910) - előadás
„Iskola a társadalmi térben és időben” - nemzetközi konferencia, Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs, 2009. november 24.